

LA PENSÉE, ROČNÍKY 1955 A 1956

Filozofická revue La Pensée založená roku 1939 známym francúzskym fyzikom Paulom Langevinom je venovaná aktuálnym otázkam filozofie vedy a umenia. Jej orientácia je výrazne pokroková, o čom svedčí už zloženie redakčnej rady, v ktorej sú zastúpení vynikajúci francúzski vedci — komunisti, napr.: Frédéric Jolliot-Curie, Marcel Prénant, Henri Wallon a i. La Pensée vychádza pravidelne ako dvojmesačník v rozsahu 150—160 strán a prináša okrem článkov a štúdií bohatú rubriku dokumentov, recenzií kníh, časopisov, redakčných zpráw o vedeckých podujatiach vo Francúzsku i v ostatných pokrokových krajinách. Z času na čas, najmä po dôležitých vedeckých konferenciách alebo v prípade nahromadenia závažnejších vedeckých dokumentov, vychádza La Pensée aj ako osobitné číslo.

Tak napr. pri 15. výročí založenia časopisu (bolo to minulého roku) vyšlo osobitné číslo prinášajúce výber z pôvodných článkov, ktorými Pensée začala svoj boj za vedecký charakter ideovej tvorby a pokrokovú kultúrnu orientáciu vo svojej vlasti. Niektoré z týchto článkov sú pozoruhodné a — najmä ak máme na mysli, že vznikli roku 1939, a to v jednej z kapitalistických krajín — presvedčajú nás o tom, že aj vo vede a kultúre kapitalistických štátov badať už dlhší čas výrazný prúd hlásiaci sa k marxizmu ako k jedinej teórii zodpovedne riešiacej otázky spoločenského bytia a myslenia.

Medzi takéto články patrí *Moderná fyzika a determinizmus* od Paula Langevina, celý rad článkov od Georgesa Politzera *Filozofia a mýty, Čo je to racionalizmus, V jaskyni slepého, Koniec psychoanalýzy* a dve štúdie Jacquesa Solomona, *Príroda a technika* a *Problémy politickej ekonómie*. Filozoficky významnejšie sú práce Politzerove, v ktorých sa vyrovnáva rad-radom s dobovými buržoáznymi filozofickými smermi, s existencializmom a jeho nemeckým predchodcom — fenomenológiou, s iracionalizmom rôznych odtienkov, či už ide o Rosenbergov mýtus 20. stor. alebo francúzsky bergsonizmus. Odhaľuje ďalej skutočnú podstatu rôznych moderných prúdov vo Francúzsku, ktorých predstavitelia vystupujú pod zástavou boja za racionalizmus, ako napr. Léon Brunschvicg, Albert Bayet, Gaston Bachelard, Étienne Gilson atď. Najmä na rozbere poslednej Bayetovej knihy *Čo je to racionalizmus* ukazuje Politzer vedeckú a metodickú nedôslednosť súčasných predstaviteľov idealizmu, ich eklektičnosť, kolísavosť medzi pozíciami racionalistickými a nakoniec nevyhnutný úpadok takejto filozofie na pozície obhajoby tmárstva.

Analýzou súčasnej francúzskej tvorby, ako aj všetkej tvorby ideovo s ňou príbuznej, dokazuje Politzer, že filozofický idealizmus nie je zlučiteľný s obranou vedy a rozumu a že každý pokus o moderný racionalizmus sa zvráti v svoj opak, ak sa vedie na pôde idealizmu. Naproti tomu dôvodí, že moderný racionalizmus musí stáť na pôde materializmu, na pôde vedeckej teórie a vedeckej metódy. Filozofia,

ktorá vidí svoj záväzný imperatív vo vede a pritom si uvedomele upravuje aj svoj vzťah k spoločenskej praxi a k spoločenským javom, má vo Francúzsku bohaté tradície a v línii týchto musí rozvíjať svoju ideovú tvorbu každý pokrokový francúzsky mysliteľ.

Túto základnú líniu prebojáva Pensée — revue moderného racionalizmu — každým svojim číslom a každým svojím článkom. Treba však povedať, že sa na stránkach tohto časopisu neriešia filozofické otázky úzko odborného rázu, ani sa Pensée nezameriava predovšetkým na rozvíjanie teoretickej problematiky kategórií dialektického a historického materializmu. Ide tu v prvom rade o oboznámenie širokého kruhu inteligencie so základnými, najvšeobecnejšími hľadiskami marxistickej teórie a pokrokovej kultúry vôbec, ďalej o prehodnocovanie starých náhľadov v oblasti prírodných a spoločenských vied a o dobrú pohotovú informáciu o súčasných kultúrno-politických udalostiach doma i v cudzine.

Aký je v krátkosti prehľad ročníka 1955? Prevažná článkov tvoria štúdie z historického materializmu. K pozoruhodnejším štúdiám tohto druhu patrí hneď v prvom čísle štúdia Roberta Fossaerta *Teória tried u Quizota a Thierryho*. Na pozadí širokej historicko-spoločenskej analýzy ukazuje autor vznik a vývin teórie tried a „boja tried“, ako ho koncipovali títo dvaja francúzski historici obdobia Reštaurácie, na ktorých sa často odvoláva aj Marx. Štúdia sa opiera o bohatý materiál a pramene a významne dopĺňa poznanie otázok teórie triedneho boja u samých buržoázných ideológov, ktorí sa v období boja svojej triedy o moc ešte nebáli definovať „stredný stav“ ako osobitnú triedu aspirujúcu oprávnenie na moc proti ostatným triedam.

Zaujímavá je aj ďalšia štúdia z historického materializmu, uverejnená v tom istom čísle, *Otrokársky systém v Grécku* od Clauda Mosseho. Odpovedá v nej na podnet anglického profesora M. Jonesa, ktorý v časopise Past and Present začal diskusiu o charaktere aténskej demokracie. Autorovi ide predovšetkým o príspevok k poznaniu ekonomicko-politických vzťahov v starom Grécku. Za pomoci originálnych prameňov gréckej literatúry, histórie a filozofie potvrdzuje náhľad zakladateľov marxizmu, že aténska demokracia je najvyvinutejšou formou otroctva v gréckom svete.

O iracionalistických a mystických prúdoch v súčasnej americkej filozofii hovorí článok Henriho Maurela *Náboženská ideológia v USA*. Na rozbere diela R. Niebhura, W. Paula Montaguea a najmä na rozbere jedného osobitného čísla Journal of Philosophy, venovaného filozofickým otázkam náboženstva, ukazuje autor, ako veľká skupina vplyvných amerických filozofov stojí v konečnom dôsledku na stanovisku viery. V tom sú zajedno pragmatisti, ako aj ich protivníci pozitívi i filozofi hlásiaci sa k modernému realizmu. Ukazuje ďalej, ako je „vedeckosť“ iba zvúčnou nálepkou na väčšine súčasných filozofických diel v USA, kým v podstate im ide o starý problém zmiernenia náboženstva a vedy.

Z oblasti dialektického materializmu prináša ročník 1955 niekoľko zaujímavých štúdií napospol z prírodných vied, z kvantovej mechaniky a atómovej fyziky. V štúdiách sa prediskutujú základné pojmy modernej fyziky, problém kauzality a determinizmu a kryštalizuje sa materialistický postoj k týmto otázkam. Z tohto hľadiska je podnetný článok *Pokus vybudovať materialistickú mikrofyziku*. Do problémov modernej biológie načiera štúdia Marcela Prenanta *O vzniku života*. Dotýka sa v nej v krátkosti základných otázok biológie, ktoré majú aj veľký filozofický dosah: život, objavenie sa života, vznik nových druhov, vznik človeka.

S problémami psychotechniky sa vyrovnáva štúdia L. a Ch. Nahouma *Od náuky o teste k praxi psychotechniky*. V článku sa nadhadzuje otázka vedeckej hodnoty

psychologických techník, ktoré anglo-americká psychotechnika používa skoro výlučne vo svojom štúdiu sociálnych postojov, vzťahu človeka a prostredia a najmä otázky prispôsobovania sa človeka svojmu zamestnaniu. Autori podávajú v krátkosti vznik a vývin teórie testov od Bineta cez Taylora k jej súčasným predstaviteľom; aj keď nezavrhuje apriórne všetky psychotechnické pokusy s testami, kritizujú ich teoretické východisko (mechanistické a agnostické) a ďalej nerešpektovanie základných sociálnych determinant života, čo zabráňuje psychotechnike postaviť sa na skutočne vedeckú bázu.

Povedali sme už, že časopis *La Pensée* reaguje živo na vážnejšie vedecké a kultúrno-politické udalosti a aktuality nielen doma, ale aj v cudzine. Tak napr. ročník 1955 prináša obsiahlu zprávu o priebehu diskusie o logike v SSSR, ďalej dva obsiahle články z jubilejného roku českej hudby, zaujímavé poznámky k problematike a metóde divadelnej tvorby Bertolda Brechta alebo štúdiu o tvorivom profile maďarského hudobníka Bélu Bártoka atď.

Bohato sú v tomto ročníku zastúpené jubilejné články. Vysoké ocenenie dostáva pri príležitosti 300. výročia autor *Esprit des lois* Charles Montesquieu (špeciálna stať je venovaná jeho vzťahom k bývalému Uhorsku). Podobne vyznievajú aj články o známom francúzskom materialistovi Pierrovi Gassendim a slávnom vedcovi Louisovi Pasteurovi. Osobitne obširne je analyzovaný ideovo-umelecký profil nemeckého básnika-revolucionára Heinricha Heineho, ako aj ideový odkaz francúzskeho umelca, bojovníka za pokrok Henriho Barbussa.

O sovietskej ideovej tvorbe nájdeme v *La Pensée* bohaté zprávy. Sú tu uverejňované jednak preklady z *Voprosov filosofii*, jednak samostatné články a referáty o otázkach sovietskej vedy, napr. biológie, fyziky, juristiky, literatúry atď.

Aj rubriky dokumentov a kroník reaguje *Pensée* pohotovo na aktuálne knižné novinky. Pretože majú možnosť bezprostredného styku aj s vedeckou literatúrou ostatných západoeurópskych kapitalistických krajín, sú tieto rubriky nepomerne živšie a bohatšie ako naše. Pravidelne sa tu recenzujú anglické a americké filozofické publikácie, najmä filozofické, sociologické a ekonomické časopisy. V týchto dokumentoch sa súčasne vedie najživšia polemika a výmena náhľadov.

Toľko v krátkosti o ročníku 1955.

*

Priebežný ročník 1956 nevykazuje ani čo do tematiky ani čo do kvality článkov podstatný rozdiel oproti predchádzajúcemu. Aj tu tvoria prevahu články z historického materializmu a širšieho kultúrno-politického okruhu otázok. Štúdie zásadného vedeckého významu, najmä z oblasti dialektického materializmu, sú zastúpené pomerne málo. K vzácnym výnimkám patrí napr. článok *Matematické vedy a axiomatika* od Michela Zissmana. Na rozbere konkrétnej publikácie o teórii matematiky, ktorú vydal kolektív mladých francúzskych matematikov, ukazuje autor, že axiomatické snahy modernej matematiky nemožno stotožňovať s idealizmom a formalizmom, ako sa to často robieva. Autor rozvádza stanovisko dialektického materializmu v otázkach abstrakcie, osobitne v matematike, a dokazuje, že matematické vedy, ktoré študujú vzťahy medzi rôznymi veličinami bez ohľadu na ich materiálny obsah, tvoria osobitnú vedu, ktorá má svoj vlastný charakter, svoje metódy bádania a objavovania. Medzi týmito metódami dôležitú úlohu hrá aj axiomatizácia, pravda, axiomatizácia, ktorá matematickým vedám nechce metafyzicky zahatať cestu vývoja a nepovažuje ich v žiadnom prípade za uzavretý systém.

K zaujímavým štúdiám patrí *Kybernetika z hľadiska sovietskeho filozofa*, ktorú napísal pre Pensée Arnošt Kolman. Hovorí v nej najprv o histórii a vzniku tejto mladej vedeckej disciplíny, potom dištancuje jej skutočný vedecký význam od rôznych špekulácií, ktoré s ňou robia niektorí neseriózni (najmä americkí) kybernetici, hlásajúci, že kybernetika sa stáva univerzálnou vedou, schopnou nahradiť psychológiu, sociálne vedy a intelektuálnu prácu človeka vôbec. Pre filozofiu sú zaujímavé predovšetkým kapitoly: Kybernetika a logika, Kybernetika a vyššia nervová činnosť a Kybernetika a budúcnosť ľudstva.

K filozoficky dost pozoruhodným článkom patria *Poznámky k Leninovým Filozofickým zošitom* od Guya Besa. Podnetným spôsobom upozorňuje sa na niektoré momenty teórie odrazu, kritériá pravdivosti vedeckého poznania, otázky praxe atď.

Z oblasti dejín filozofie môže zaujať štúdia Georgesa Mounina *Pät interpretácií Macchiavelliho*. Práca je dobrou ukážkou, ako treba postupovať priprehodnocovaní náhľadov a výsledkov bádania, ktoré často prinášajú v detailoch pravdu, aj keď v celkovom hodnotení sú na slepej koľaji. Čitateľ sa tu oboznámi s radom historických a filozofických momentov, ktoré hrali dôležitú úlohu v diele tohto veľkého renesančného politika a štátnika.

Pri príležitosti 200. ročného jubilea Morellyho knihy *Zákonník prírody* prináša Pensée obsiahlu štúdiu Jeana Dautryho *Úvaha o Morellym a Zákonník prírody*. Ide o výbornú materiálovú štúdiu, ktorá osvetľuje význam Morellyho diela vzhľadom na 18. stor. vo Francúzsku, ďalej jeho vzťah k osvietenstvu a osobitne osvietenскеj filozofii, ako aj otázky tzv. Morellyho socializmu. Tak isto zaujímavá je štúdia z dejín histórie *Veľké dielo Ibn Khalduna*, ktorú pri príležitosti 550. výročia smrti veľkého arabského historika a filozofa napísal Yves Lacoste. Čitateľ má možnosť oboznámiť sa s temer zabudnutou postavou arabskej vedy 14. stor., s menom ktorej sú spojené počiatky historickej vedy a kritiky, ako aj filozofie dejín. Autor načrtáva skutočne plasticky sociálne a politické boje v islamskom svete počas stredoveku a načiera hlboko do diela a tvorivej metódy Ibn Khalduna.

Z dejín českej filozofie prináša Pensée článok Bedricha Baumanna *Zabudnutý český filozof Ján Marcus Marci z Kronlandu*. Ide o významného českého vedca, lekára, fyzika a filozofa (žil 1595—1615), ktorého vedecké dielo bolo známe v celej Európe rovnako ako tvorba jeho krajana Jána Amosa Komenského. Baumannova štúdia vykoná dobrú službu, lebo oboznamuje svetovú verejnosť s veľkou postavou českého národa a českej kultúry. Je to významné najmä preto, že v postave J. M. Marca ide o filozofa s výrazne pokrokovým charakterom, ktorý v mnohých filozofických záveroch prekračuje náhľady Galileiho i Descartesa a ktorý mal veľký vplyv nielen v 17. stor., ale aj v storočí nasledujúcom.

Najviac článkov prináša však aj tento ročník z problematiky historického materializmu. Napr. číslo marec—apríl je venované celé výsledkom konferencie, ktorá vznikla na popud Engelsovho diela *Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu*. Pensée prináša súbor historicko-sociologických štúdií od obdobia raného staroveku až ku koncu stredoveku. Celý rad francúzskych historikov a sociálnych historikov sa zúčastnil na tejto konferencii, ktorá osvetľuje, podopiera a ilustruje Engelsove tézy v spomínanej knihe. Najzaujímavejšie referáty sú *Dedinské spoločenstvo* od Henriho Lefèbvra (má hojné príklady z vlastného štúdia dedinských spoločenstiev vo francúzskych Pyrenejách), ďalej *Homérska spoločnosť* od Jeana Varloota a *Poznámky k počiatkom vedy v Grécku* od J. T. Dessentiho.

Problematika spoločenského vývinu je dnes živá nielen v marxistickej filozofii, ale aj vo vede kapitalistických krajín. Tak napr. v americkom časopise *Science and*

Society sa rozvírila veľká historicko-sociologická diskusia o otázke prechodu z feudalizmu do kapitalizmu. Popud k diskusi dala kniha Maurica Dobba *Studies in the Development of Kapitalism*. Diskusia vyvolala živý záujem aj v cudzine a zapojil sa do nej napr. japonský profesor Takahashi, taliansky historik Giuliano Progacci atď. Francúzski historici a filozofi, odborníci v predrevolučných a revolučných rokoch sledovali so záujmom túto diskusiu, ktorá na detailnom materiálovom rozbere objasňovala ekonomicko-historické zákonitosti tejto veľkej sociálnej revolúcie. V súvislosti s tým uverejnila Pensée autorizovaný preklad článku G. Progacciho a paralelné príspevky G. Lefëbvra a Alberta Soboula, ktoré jednak informujú o priebehu a výsledkoch tejto zaujímavej diskusie, jednak podávajú svoje vlastné hľadiská. Niektoré nadhodené otázky majú veľký význam pre hlboké a konkrétne poznanie skúmaného obdobia a sú dôležité najmä pre historikov.

Závažným článkom z hľadiska boja proti nepriateľským ideológiám a falšovaniu marxizmu je článok *Nové cesty revizionizmu* od Viktora Leduca. Ide v ňom o kritický rozbor knihy Pierra Hervého *Revolúcia a fetiše*. Revizionistický charakter diela odhaľuje Leduc v kapitulácii autora pred buržoáznou ideológiou, v pochybovaní o vedeckosti historického materializmu a racionálnom charaktere marxistického svetonázoru, ktoré sa po XX. sjazde KSSS zmocnilo všetkých tých, ktorým je cudzí duch dialektiky. V súvislosti s tým nadhadzuje autor kritiky celý rad závažných teoretických a ideologických problémov vyvierajúcich z dnešného štádia socializmu a medzinárodného robotníckeho hnutia.

To sú v podstate pozoruhodnejšie články a štúdie bežného ročníka. Okrem toho je tu celý rad jubilejných a príležitostných článkov, venovaných pamiatke významných osobností vedeckého a kultúrno-umeleckého sveta, napr. Rembrandtovi, Ibsenovi, Pierrovi a Irene Curie atď. Tak isto v rubrike dokumentov, vo filozofickej, ekonomickej a historickej kronike reaguje sa pohotove na všetky najnovšie dôležité publikácie, príp. väčšie články. Tieto rubriky podávajú cenné informácie aj pre nás, ktorí prichádzame málo do styku s najnovšou zahraničnou literatúrou kapitalistických krajín.

E. Városová